ئایا داعش کۆتایی هاتووە؟ ...
نوسینی: م. ڕاستی ڕەسول

داعش یەکێک لە مەترسیدارترین گروپە توندڕەوەکانی سەدەی بیست و یەکە، ئەم گروپە لەسەر بنچینەی تێکەڵەیەک لە بیرۆکە توندەکانی ئاینی ئیسلام، هەروەها ڕەگەزپەرستی کۆنی عەرەبی ناتەندروستی بیابان بونیاد نرا، کە هاوشێوەی لەمێژوو و لە ئێستاشدا کەم بوو، سەرەتای دروستبوونی گروپە تووندڕەوە ئیسلامیەکان دەگەڕێتەوە بۆ دروستبوونی وەهابیەکان لە سعودیە بە سەرکردایەتی محمد کوڕی عەبدولوەهاب (1700-1792)ز، و هەروەها دروستبوونی ئیخوان لە میسر بەسەرکردایەتی حەسەن بەنا و سەید قوتب، هەر لەسەرەتای دروستبوونی ئیخوان چەندین کەسایەتی لە میسر تیرۆر کران، وەکو سەرۆکی میسر ئەنوەر سادات(کە بۆ پیاوی ئاشتی نێوان ئیسرائیل و عەرەب ناودەبرا)، و چەندین کەسایەتی تریش، کە ئەمەش بووە سەرەتایەکی بەهێز و مەترسیدار بۆ گرووپە ئایینیە توندڕەوەکان، دواتر ئەم گروپانە هاوشێوەیان هەم لە نیوەدورگەی عەرەبی و هەم لە ووڵاتانی عەرەبی و ئیسلامی زیاد بوون، کە بووە هۆی گەشەکردنی بیرۆکەی توندڕەوی ئایینی، و ئارەزووی گرتنە دەسەڵاتی سیاسی و سەربازی لەو ووڵاتانە، بەجۆرێک تاکو ئێستاش بەشێک لەم ووڵاتانە بەدەست ئەم هەژموونە توندڕەویەوە گیرۆدەبوون، و ناتوانن ئەو گروپە توندڕەوە ئاینیانە لەناو ببەن.

(جاک شیراک) سەرۆکی پێشووتری فەڕەنسا پێی وابوو دیارترین هۆکاری سەرهەڵدان و گەشەکردنی گروپە توندڕەوەکان هەژاری یە، و چەندین هۆکاری تریش هەیە لە ووڵاتە ئیسلامیەکان وەکو دواکەوتوویی و نەخوێندەواری و بێکاری و پێنەگەیشتنی ئەقڵی ئاینی، ئەگینا تێکەڵکردنی بەها ئاینیە پیرۆزەکان لەگەڵ ئارەزووی بەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی دوو بنەمای لێک جیاوازن، چونکە بەها ئاینییە پیرۆزەکان، و بەکارهێنانیان وەکو ئامراز بۆ گرتنەدەستی دەسەڵاتی سیاسی و سەربازی کارێکی نەگونجاوە، تەنانەت لە لایەن خودی ئاینە ئاسمانیەکانیش بەکارێکی شیاو هەژمار ناکرێت، چونکە ئاین پەیوەندی یەکی گیانیە نەک مادی و بەرجەستە.

ڕێکخراوی دەوڵەتی ئیسلامی لە شام و عێراق(داعش) سەرەتای دروستبوونیان دەگەڕێتەوە بۆ ڕووخاندنی ڕژێمی دیکتاتۆری عێراق – سەدام حوسەن – لە لایەن ئەمریکا و هاوپەیمانەکانیەوە لە ساڵی ٢٠٠٣، و دوای لە ناوبردنی حیزبی بەعس کە سەدام سەرکردایەتی دەکرد

لە عێڕاق، بەشێکی زۆر لە بەعسییە سیاسی و سەربازی و کارگێڕییەکانیان چوونە ناو ئەو گرووپە ئیسلامیە توندڕەوانەوە، کە لەدژی ئەمریکا و هەوپەیمانەکانیان دروست بوون، و دەجەنگان، سەرەتا بەناوی گرووپی – تەوحید و جیهاد – بەسەرکردایەتی – ئەبوموسعەب زەرقاوی – لە عێڕاق دروست بوون، کە لقێکی ڕێکخراوی قاعیدە بوون، و دواتر ناوی لێنرا قاعیدەی جیهاد لە وڵاتی ڕافیدەین، کە ئەبوموسعەب تاکو کوشتنی لە ساڵی ٢٠٠٦ لە لایەن ئەمریکاوە سەرکردایەتی دەکرد، و چەندین شەڕ و تەقینەوەیان دژی ئەمریکیەکان و خەڵکی سیڤیل ئەنجامدا، کە بەشێکی زۆری سەرکردە کۆنەکانی بەعس چوونە ناو ئەم ڕێکخراوە وەکو پێشتر ئاماژەمان پێکرد.

دواتر داعش لە سەرەتای ساڵی ٢٠١٤ دامەزرا بەسەرکردایەتی – ئەبوبەکر بەغدادی – و پاڵپشتی مادی و سەربازی کرا لە لایەن هەندێک لە وڵاتە عەرەبییەکانی وەکو قەتەر، و وڵاتانی ئیسلامی وەکو تورکیا، و کارئاسانیان بۆ کرا بۆ ئەوەی بچنە ناو سوریا لە تورکیاوە، بە تایبەتی ئەو جیهادیانەی کە لە ئەوروپا دەگەڕانەوە بۆ سوریا، سەرەتا داعش توانی چەندین ناوچە لە سوریا داگیر بکات، و پاشان موسڵ و ئەنبار و تکریتیشی لە عێڕاق داگیر کرد و لە بەغدادیش نزیک بوونەوە، دواتر هێرشیان کردە سەر باشوری کوردستان، و هێرشێکی توندیان کردە سەر شەنگال و کەرکوک و خانەقین وهەولێر پایتەختی هەرێمی کوردستان، داعش لە کوردستان ڕووبەڕووی بەرگرییەکی کەم وێنە بووەوە، سەرەتا توانیان چەند ناوچەیەک داگیر بکەن، وەکو شەنگال کە کوردە یەزیدیەکانی لێ دەژیان، و ئەوەی گیرا لە یەزیدیەکان، پیاو و گەنجەکانیان گولەباران کران، و کچ و ژنەکانیشان کردن بە کەنیزە و کۆیلەی خۆیان، تەنانەت و کڕین و فرۆشتنیشیان پێوە کردن، تاکو ئێستاش بەشێکیان بێسەر و شوێنن، بەڵام دواتر هێزی پێشمەرگەی کوردستان بە هاوکاری فڕۆکەکانی هێزەکانی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە سەرکردایەتی ئەمریکا ڕووبەڕووی داعش بوونەوە، و توانیان تێکی بشکێنن، لەم شەڕانەدا نزیکەی ١٥٠٠ پێشمەرگە شەهید بوون، و بەشێکی زۆریشیان بریندار و کەم ئەندام بوون، و هەندێکیشیان وەکو دیل کەوتنە دەست داعش، کە بەشێکیان بەداخەوە سەربڕدران، هەروەها لە ڕۆژئاوای کوردستان هێزەکانی سوریای دیموکرات بە هاوکاری هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بەسەرکردایەتی ئەمریکا توانیان زۆرینەی ناوچەکانی داگیرکراوی داعش ئازاد بکەن، بە پایتەختەکەشیانەوە کە ڕەققە بوو، و هەموو جیهان بۆی دەرکەوت کە ئەگەر هێزە کوردیەکان نەبوونایە لە سوریا و لە عێڕاق داعش بەو ئاسانیە لە ناو نەدەچوو، بەڵام دواتر ئەمریکا

هێزەکانی لە سوریا بە ماوەیەک کێشایەوە، و ئەمەش تورکیای هاندا تاکو هێرش بکاتە سەر ڕۆژئاوا، و تڕەمپ سەرۆکی ئەمریکا لە ئۆکتۆبەری ساڵی ٢٠١٩ ڕایگەیاند کە – ئەبوبەکر بەغدادی – سەرکردەی داعشیان لە گوندێکی سوریا لە نزیک تورکیا بەهاوکاری هەواڵگری کوردەکان کوشتووە، دواتر لە پەڕەی تایبەتی خۆی سەبارەت بە جێگرەوەی بەغدادی ڕایگەیاند کە داعش سەرکردەیەکی نوێی دیاریکردووە، و ئەمە بەووردی دەزانین کێیە، پێشتر تڕەمپ ساڵی ٢٠١٨ ڕایگەیاندبوو کە ئەرکی ئەوان لە سوریا کۆتایی هاتووە، و هێزەکانیان لە سوریا دەکشێننەوە، بەڵام بە هۆی فشاری ئیدارەکەی ناچار بوو هێزەکانی بهێڵێتەوە، کە زۆربەی چاودێران پێیان وابوو تڕەمپ لەگەڵ ئەردۆغان ڕیکەووتووە بکشێتەوە، تاکو تورکیا هێرش بکاتە سەر کوردەکان لە باکوری سوریا.
بەڵام ڕاگەیاندنی لەناوبردنی داعش نەبووە هۆی بە تەواوەتی لەناوچوونی، بەڵکو دواتر داعش سەری هەڵدایەوە، و لە عێراق لە نزیک کەرکوک و ڕیزە چیای حەمرین دەرکەوتنەوە، ئەو ڕاگەیاندنەی تڕەمپ تەنها بۆ ڕازیکردنی ئیدارەکەی بوو لە لایەک، تاکو قایلیان بکات هێزەکانی لە سوریا بکشێنیتەوە، لە لایەکی تریشەوە تا ئەردۆغان لە خۆی ڕازی بکات و دەستکراوەی بکات هێرش بکاتە سەر کوردەکان لە سوریا، بەڵام دواتر بە فشاری ئیدارەکەی تڕەمپ ئەمریکا هێزەکانی لە سوریا هێشتەوە.
لەم دوایانەدا چەندین جار داعش لە ناوچە کێشە لەسەرەکان هێرشی کردۆتە سەر گوندە کوردەکان، و چەندین هاوڵاتی بێتاوانی ئەو ناوچانەیان شەهید کردووە، بۆ ئەم هێرشانە داعش پشتی بەستووە بەو کەسانەی پێشتر بەعسی بوون، یاخود لایەنگر و دەستیان بوون لە سەردەمی داعش، ئێستاش خۆیان خزاندۆتە ناو هێزە چەکدارەکانی حەشدی شەعبی، و هەروەها بەشێکیشیان ئەو چەکدارانەن کە لە سوریا گەڕاونەتەوە، هەر ئەم گروپانە چەندین کردەوەی کوشتن و تۆقینەوەیان لە ناوچە عەرەبنشینەکانیش ئەنجامداوە، تاکو ئێستاش هەڕەشەی داعش لە ناونەچووە.

نوسینی/ م.ڕاستی ڕەسول / ڕانیە